

♦♦♦ SZUROMI SZABOLCS ANZELM O.PRAEM.

A Kassai Egyházmegye közigazgatásának változásai 1918 és 1982 között*

„*Quod illi soli licet pro temporis necessitate novas leges condere, novas plebes congregare ... divitem episcopatum dividere et inopes unire.*”¹ Így összegzi VII. Gergely pápa (1073–1085) híres *Dictatus Papae*-jének 7. pontjában a pápa egyedüli jogát arra, hogy egyházmegyéket fölösszon, vagy egyesítsen. A részegyházak alapítása, illetve a területi részegyházak határainak módosítása mind a mai napig a legfőbb egyházi hatóság kizárólagos joga (vö. CIC 373. kán.).² Az 1917. május 27-én XV. Benedek pápa (1914-1922) által kihirdett és 1918. május 19-én hatályba lépett *Codex iuris canonici* a *Corpus iuris canonici*ben található forrásokat összegezve úgy intézkedett, hogy rendes körülmények között az egyházmegyét a megyéspüspök vezeti (vö. CIC [1917] 334 – § 1), rendkívüli körülmények esetén a pápa az egyházmegye kormányzását magának tarthatja fenn, az egész egyházra kiterjedő legfőbb, teljes, közvetlen és egyetemes hatalma alapján.³ Ilyen esetben – mely lehetett a hivatalban lévő püspök betegsége vagy tartós akadályoztatása; az egyházmegye súlyos eladósodása; az állami hatóságokkal a székbetöltésekről folytatott egyeztetések sikertelensége; valamint az országhatárok változásának következtében az egyházmegye integritásának az elvesztése – a pápa ideiglenes jelleggel apostoli adminisztrátort bízott meg, aki a nevében kormányozta az egyházmegyét, vagy egyházmegyerészt. Az ideiglenes apostoli adminisztrátor – aki lehetett felszentelt püspök vagy pap – rendes helyettesítő hatalommal (*potestas ordinaria vicaria*) rendelkezett.⁴ Hivatalának gyakorlásában közvetlenül az Apostoli Szentszék

* Elhangzott Sátoraljaújhelyen, 2010. október 29-én. Készült Rómában és Budapesten az OTKA K 73574-es programja keretében.

¹ CASPAR, E. (ed.), *Registrum Gregorii VII.* (Monumenta Germaniae Historica, Epistolae II) (Berlin 1923) 55a.

² ERDŐ P., *Egyházjog* (Szent István Kézikönyvek 7) (Budapest 2005) 309-312.

³ CIC (1917) Can. 312 – Dioecesis canonice erectae regimen, sive plena, sive vacante sede, aliquando Summus Pontifex ob graves et speciales causas Administratori Apostolico vel in perpetuum vel ad tempus committit. Vö. PIUS X, Const., *Sapientis consilio* (29 iun. 1908) § 1 n. 2.

⁴ BANK J., *Egyházi jog. Az egyházi alkotmányjog alapjai* (Budapest 1958) 87–90.

felügyelete alá volt rendelve.⁵ A területi alapon megszervezett egyházmegyék történelmi és közigazgatási indokok miatt – szem előtt tartva a területen élő krisztushívók lelkipásztori ellátását – kialakított határai számos esetben, a változó állami határok miatt, más ország fennhatósága alá kerültek, így a legfőbb egyházi hatóság gyakran rákényszerült, hogy ideiglenesen biztosítsa az adott egyházmegyék különböző államok fennhatósága alatt elhelyezkedő részein való lelkipásztori szolgálat irányítását, vagy annak végleges megoldásaként módosítsa az egyházmegye határait, figyelemmel az új állami közigazgatási határokra. Erre a számos szempontot egyszerre szem előtt tartó kánoni folyamatra a 20. századi Európa egyik legösszetettebb példája a ma-gyarországi egyházmegyék I. világháborút (1914–1918) követő helyzete. A kérdés végleges egyházi közigazgatási rendezését jelentősen megnehezítette mind a két világháború közötti kiegyensúlyozatlan nemzetközi helyzet, mind a II. világháború utáni, Közép- és Kelet-Európára kiterjedő egyházellenes politikai környezet. Ebbe a képbe illeszkedik a Kassai Egyházmegye működésének 1918 és 1982 közötti időszaka.

I. A KASSAI EGYHÁZMEGYE STÁTUSZA

A Kassai Egyházmegye történelme szorosan összekapcsolódik az Egri Egyházmegyéjével. Eszterházy Károly egri püspök 1799. március 15-i halálát követően több évig széküresedés állt be az Egri Egyházmegyében, míg végül 1804. augusztus 10-én VII. Piusz pápa *In universa gregis dominici cura* kezdetű bullájával megalapította az Egri Egyházmegye területéből leválasztott Kassai és Szatmári Egyházmegyéket,⁶ és ezzel egy időben a pápa Egert érsekség rangjára emelte.⁷ Az újonnan létrejött egri érseki tartomány – amelynek első érseke Fuchs Ferenc, korábbi nyitrai püspök lett – kiterjedt a Szepesi, a Rozsnyói, a Szatmári és a Kassai Egyházmegyékre.⁸ A kassai püspökség 1945-ben XII. Piusz pápa (1939–1958) rendelkezése nyomán a nagyszombati érsekség suffraganeusává vált,⁹ majd ötven évvel később, 1995. március 31-én II. János Pál pápa (1978–2005) érseki rangra emelte.¹⁰

⁵ VERMEERSCH, A. – CREUSEN, J., *Epitome iuris canonici cum commentariis ad scholas et ad usum privatum* I (Romae 1924) 234–235.

⁶ *Benedictus XIV, pont. opt. max. Opera omnia et Bullarii Romani continuatio. Constitutionis Bullarii VII/I* (Prtaí 1850) 596–602.

⁷ Vö. MESZLÉNYI A., *Az egri érsekség felállításának, s a kassai és szatmári püspökség kiharításának története* (Budapest 1938) 232–248.

⁸ SUGÁR I., *Az egri püspökök története* (Budapest 1984) 443.

⁹ AAS 87 (1995) 776–777.

II. A KASSAI EGYHÁZMEGYE MAGYARORSZÁGI RÉSZÉNEK EGYHÁZI KÖZIGAZGATÁSI KERETEI 1918 UTÁN

1. Az I. világháború lezárulásával a Kassai Egyházmegye területéből mindössze 49 plébánia maradt meg Magyarország közigazgatási határain belül, míg 115 Csehszlovákia területéhez tartozott.¹¹ Mivel az Apostoli Szentszék – a nemzetközi diplomáciához hasonlóan – nem volt meggyőződve az Európában újonnan kialakított politikai határok hosszú távú stabilitásáról, így a legfőbb egyházi hatóság a különböző országok területéhez került egyházmegyerészek ideiglenes kormányzásáról igyekezett gondoskodni a kánonjog által rögzített – és fentebb említett – keretek között. Ez alapvetően apostoli adminisztrátorok kinevezését jelentette a más országok területére átkerült egyházmegyerészek tekintetében. Ezt azonban – éppen a bizonytalan közép-európai politikai helyzet és az erős egyházellenes megnyilvánulások miatt – megelőzte egy rövid időszak, amely komoly diplomáciai erőpróbát jelentett az Apostoli Szentszéknek, hiszen egyfelől figyelemmel kellett lennie a magyarországi egyházmegyék integritására és az inkardinált papság jelentős lelkipásztori tevékenységére, valamint anyagi kereteire (vö. egyházi birtokok, kongrua), sőt az esztergomi érsek primási joghatóságára; másfelől a szomszédos államok részéről érkező folyamatos politikai nyomásra, amely kiterjedt mind az érintett egyházmegyék hivatalban lévő magyar megyéspüspökeinek elmozdítására, mind a módosult határoknak megfelelő új egyházi közigazgatási struktúra kiépítésére, különösen Csehszlovákiában, Romániában és Jugoszláviában. A források alapján bizonyos, hogy a Szentszék ebben a kezdeti időben elsődlegesen nem az egyházmegyék határainak módosításában látta a megoldást. Ezt mutatja Róma határozott ellenállása a prágai érsek csehszlovák primási joghatóságra történő kinevezésének kezdeményezésével szemben.¹² Az azonban egyértelművé vált, hogy a háborút lezáró és a térség állami határait rögzítő békeszerződést követően – amelynek aláírására 1920. június 4-én került sor a magyar kormány és az antant hatalmak között – mindössze hat hónapig képes a Szentszék halogatni az egyházi közigazgatás átszervezésének a kérdését, melyben első lépés az apostoli adminisztrátorok kinevezése lesz. XV. Benedek pápa többször – még

¹⁰ „... Novam Provinciam ecclesiasticam condimus Cassoviensem appellandam et eam archiepiscopalis metropolitanae sedis fruentem dignitate iuribus privilegiisque, quae complectetur Ecclesiam eiusdem nominis et dioeceses Scepusiensem et Rosnaviensem.” IOHANNES PAULUS II, *Pastoralis quidem* (31 mart. 1995): AAS 87 (1995) 776–777.

¹¹ Részletesen vö. BALOGH M. – GERGELY J., *Egyházak az újkori Magyarországon. 1790-1992* (Budapest 1993) 177–178; *Magyar Katolikus Lexikon* VI (Budapest 2001) 280–281.

¹² SALACZ G., *A magyar katolikus egyház a szomszédos államok uralma alatt* (Dissertationes Hungarica ex historia Ecclesiae III) (München 1975) 17.

1920. március 17-én is – biztosította a magyar püspököket, hogy tekintettel a zavaros kül- és belpolitikai körülményekre, ehhez a hathónapos időszakhoz szigorúan tartja magát,¹³ azt követően ellenben, megfontolva a kényes helyzetet, továbbá a hívők megnyugtató keretek között történő szentség- és szentelmény-kiszolgáltatásban való részesedésének sürgető biztosítását, meg kell tennie a megfelelő egyházkormányzati lépéseket a Csehszlovákia területéhez tartozó teljes nyitrai, besztercebányai és szepesi püspökség, illetve azon további egyházmegyék tekintetében, melyek területe és birtokai két különböző állam területén helyezkednek el. Ezek közé tartozott a kassai is. 1919-ben még úgy tűnt, hogy Fischer-Colbrie Ágoston († 1925), aki 1907-től vezette megyéspüspökként a Kassai Egyházmegyéjét, egyedüli magyar püspökként élvezi a csehszlovák állami vezetés bizalmát, ám ez a helyzet 1921-re teljesen megváltozott. Ennek ellenére – különösen pedig Somssich József szentszéki magyar nagykövet hathatós közbenjárására – a Szentszék Fischer-Colbrie Ágostont egészen haláláig, 1925. május 17-ig, meghagyta a kassai székhelyen. 1925-től a Kassai Egyházmegye csehszlovákiai részét már apostoli kormányzó vezette, Csárszky József († 1962) címzetes püspök személyében.

2. 1919 és 1937 között a Kassai Egyházmegye Magyarországhoz tartozó részének kormányzását Payer Ferenc, sátoraljaújhelyi apátplébános látta el,¹⁴ a Csehszlovákiai területek tekintetében pedig – Fischer-Colbrie Ágoston halála után – Hartsár István; mindketten püspöki helynöki minőségben.¹⁵ A kassai püspöki titkári tisztelet Csárszky József apostoli kormányzó mellett Sopko István, míg a sátoraljaújhelyi helynöki hivatal provikáriusi és irodaigazgatói feladatkörét Vécsey József Aurél gyakorolta. A sátoraljaújhelyi titkár Stumpf György volt.¹⁶ A Kassai Egyházmegye magyarországi birtokainak a jövedelme

¹³ SALACZ (1975) 18–20.

¹⁴ SOÓS I., *Az egri egyházmegyei plébániák történetének áttekintése* (Budapest 1985) 541.

¹⁵ *Schematismus venerabilis cleri Dioeceseos Cassoviensis anno reparatae salutis 1934* (Cassovia 1934) 4.

¹⁶ Uo. 7.

¹⁷ SALACZ G., *A főkegyúri jog és a püspökök kinevezése a két világháború között Magyarországon* (Dissertationes Hungaricae ex historia Ecclesiae XVI) (Budapest 2002) 161.

¹⁸ PIUS XI, Ap. Const. *Ad ecclesiasticis regiminis*, in AAS 29 (1937) 366–367: *Ad ecclesiastici regiminis incrementum utilitatemque maxime confert Dioeceses ita circumscribere ut earum limites cum Statutum Civilium finibus apte congruant: exinde enim fideles cum proprio Ordinario expeditius et absque ulla difficultate quolibet tempore communicare valent. ... Territorium tum dioecesis Rosnaviensis tum Cassoviensis, ad meridem Reipublicae Česoslovacae intra fines civiles Regni Hungarici iacens, ab ipsis dioecibus dismembratur et in duas Administrationes Apostolicas, ad nutum Sanctae Sedis, interim constituatur...*

¹⁹ *Circulares litterae dioecesanae anno 1937 ad clerum Archidioecesis Strigoniensis dimissae*, 36. Nr. 3161.

1932-től az esztergomi érsekséget illetve, mivel a csehszlovák kormány zárolta a főegyházmegye Csehszlovákiában lévő javadalmainak jövedelmét.¹⁷ XI. Piusz pápa (1922–1939) 1937. szeptember 2-i apostoli konstitúciója nyomán¹⁸ Serédi Jusztinián († 1945) esztergomi érseket, Magyarország primását bízta meg a *Sacra Congregatio Consistorialis* 1937. szeptember 6-án kelt 298/935-ös határozatával további intézkedésig a hazánk területéhez tartozó kassai és rozsnyói egyházmegyei egység apostoli adminisztrátorként történő irányításával.¹⁹ Ennek a primás püspöki helynökén – Mészlányi Zoltánon – keresztül tett eleget 1937. október 5-től 1939. október 5-ig.²⁰ Az első bécsi döntés következtében²¹ 1939-ben a Kassai Egyházmegye eredeti egysége időlegesen helyreállt. A Szentszék 1939. július 19-én *Dioecesium fines* kezdetű bullájával megszüntette a Rózsnyói és Kassai Apostoli Adminisztratúrát, Madarász Istvánt pedig kinevezte kassai megyéspüspöknek, aki 1939. szeptember 16-án birtokba is vette hivatalát.²² Így a püspökség működése 1945. február 26-ig – a háborús helyzet dacára – konszolidálódott. Vannak olyan vélemények, melyek valószínűsítik, hogy Serédi Jusztinián a bécsi döntéseket megelőző időszakban az 1933-as német konkordátum mintájára²³ hasonló konkordátumtervezet előkészítését kezdte meg a határon túl került magyar hívek lelkipásztori ellátásának átfogó rendezésére, ennek a befejezésére azonban a bécsi döntések következtében nem került sor.²⁴ Az viszont tény, hogy Romániával többéves tárgyalás után 1927. május 10-én konkordátumot tudott aláírni a Szentszék, melynek formálódó szövegtervezetét egyeztettek mind Csernoch Jánossal († 1927), mind Serédi Jusztiniánnal.²⁵ A II. világháború befejeződésével azonban újból Magyarország és Csehszlovákia között oszlott meg a Kassai Egyházmegye területe, melyet a csehszlovák részen ismét Csárszky József vezetett *de iure* 1962. március 11-ig (*de facto* 1951-ig), Magyarországon pedig a Csehszlovákiából

²⁰ Zoltanum Mészlányi, canonicum E.M.S., eppum electum ad titulum Synopenum vicarium pro Administraturis apostolicis ex partibus dioecesium Rosnoviensis et Cassoviensis in Hungaria constitutis elegimus eo tamen cum termino, ut munus eius tantum post captam a Nobis possessionem Administraturarum modofatarum inciperet. *Circulares litterae dioecesanae anno 1937*, 37. Nr. 3162; BEKE M., *Az Esztergomi (Esztergom-Budapesti) Főegyházmegye papsága 1892–2006* (Budapest 2008) 483, 660.

²¹ SAMERSKY, S., *Primat des Kirchenrechts: Eugenio Pacelli als Nuntius beim Deutschen Reich (1920–1929)*, in *Archiv für Katholisches Kirchenrecht* 170 (2001) 5–22.

²² *Schematismus venerabilis cleri Dioeceseos Cassoviensis anno reparatae salutis 1943* (Cassovia 1943) 6.

²³ AAS 26 (1934) 249–282.

²⁴ Vö. RÁCZ L., *Állam és egyház a két világháború közti Magyarországon a kánonjogász Serédi Jusztinián primássága kapcsán*, in BÁRDOS I. – BEKE M. (szerk.), *Ministerio. Nemzetközi Történelmi Konferencia előadásai, 1995. május 24–26.* (Esztergom 1998) 39–50, különösen 48–49.

²⁵ SCHEFFLER J., *A katolikus egyház jogi helyzete Romániában*, in ANGYAL P. – BARANYAY J. – MÓRA M. (szerk.), *Notter Antal Emlékkönyv. Dolgozatok az egyházi jogból és a vele kapcsolatos jogterületekről* (Budapest 1941) 965–984.

kiutasított Madarász István püspök Hejcééről igyekezett kormá-nyozni 1948-ban bekövetkezett haláláig. Temetésére a sátoraljaújhelyi főplébánián került sor. Hejce már 1920-ban felmerült, mint a Kassai Egyházmegye magyarországi részének lehetséges kormányzási helye, amikor úgy tűnt, hogy Fischer-Colbrie Ágostonnak távoznia kell Csehszlovákia területéről.²⁶ Tost Barnabás, a magyar területek kassai káptalani helynöke és egyúttal rozsnyói apostoli kormányzó, 1950-ben itt hozott létre szemináriumot a Kassai Egyházmegye papi utánpótlásának képzésére. Hozzá kell tennünk, hogy a Magyar Katolikus Püspöki Kar 1945. május 24-i ülésén egyedi rendelkezés született arról, hogy mivel a Kalocsai, Kassai, Rózsnyói és Esztergomi Egyházmegye területén az országhatárok megváltozásának következtében az országos ará-nyoknál jelentősen nagyobb számú papság található, így „ezen egyházmegyék Ordináriusai a paphiánnyal küzdő egyházmegyéken segíthetnek.”²⁷

3. 1952. április 19-én az Apostoli Szentszék 3065/1952-es számú dekrétumával az egri érseket hatalmazta fel a Szatmári, a Kassai és a Rózsnyói Egyházmegye magyarországi részének teljes jogú irányításával.²⁸ A főpásztor ekkor Czapik Gyula (1943-1956) volt, aki 1951 és 1956 között egyúttal betöltötte a Magyar Katolikus Püspöki Kar elnöki tisztjét is, hiszen Mindszenty József hercegprímást 1949-ben bebörtönözték. A Kassai Egyházmegye magyarországi területének apostoli kormányzójául Brezanóczy Pál († 1972) került kinevezésre, aki 1951-től irányította Hejcééről a Kassai és Rózsnyói Egyházmegyékhez tartozó magyar területeket.²⁹ Brezanóczy Pál, akit szoros szálak kötöttek Kassához, hiszen a Kassai Premontrei Gimnáziumban érettségizett, 1959-től apostoli kormányzói státuszban vezette az Egri Főegyházmegyét. 1964. október 28-án VI. Pál szentelte címzetes püspökké, majd végül 1969. január 23-án megkapta az egri érseki kinevezést is. A Magyar Népköztársaság és az Apostoli Szentszék közötti Agostino Casaroli által vezetett tárgyalások 1964. szeptember 15-én az ún. részleges megállapodás aláírásához vezettek, amely több kérdést is érintve a Katolikus Egyházzal való állami kapcsolatok viszonylagos konszolidációját célozta. A megállapodás kitért az egyházmegyék püspöki székbetöltésének kérdéskörére és az egyházmegyék kormányzásának

²⁶ SALACZ (1975) 24.

²⁷ BEKE M. (szerk.), *A Magyar Katolikus Püspökkari Tanácskozások története és jegyzőkönyvei 1945-1948 között* (Dissertationes Hungaricae ex historia Ecclesiae XIV) (Köln-Budapest 1996) 46.

²⁸ *Az Egri Főegyházmegye sematizmusa* (Eger 1975) 164.

²⁹ GERGELY J., *A katolikus egyház Magyarországon 1944-1971* (Budapest 1985) 135-136.

³⁰ Az Elnöki Tanács 20/1951. törvényerejű rendelete.

³¹ SALACZ G., *A magyar katolikus egyház tizenhét esztendeje (1948-1964)* (Dissertationes Hungaricae ex historia Ecclesiae IX) (München 1988) 174.

szabadságára is. Megjegyezzük, hogy a Magyar Szocialista Munkáspárt Elnöki Tanácsa már 1951. július 3-án deklarálta, hogy illetékesnek tartja magát, és gyakorolni kívánja a magyarországi püspöki széketöltéseknél a főkegyúri jogot.³⁰ Sőt, a 22/1957-es kormányrendelet kifejezetten tartalmazta, nemcsak a megyés- és segédpüspöki, hanem az apostoli adminisztrátorok kinevezésének magyarországi érvényességi kritériumaként is az állami hozzájárulás kikérését. Ez például Brezanóczy Pál esetében kassai apostoli kormányzói kinevezése előtt nem történt meg, bár a magyar kormány utólag megadta a hozzájárulást.³¹ Brezanóczy Pált 1972. február 11-én bekövetkezett halála után Bánk József, addigi váci megyéspüspök követte az egri érseki székből 1978. március 2-ig, amikor – a saját kérésére Vácra visszatérő Bánk helyett³² – Kádár László kapott egri érseki kinevezést. A hosszan tartó átmeneti helyzet 1982. május 11-én rendeződött, amikor a Sacra Congregatio pro Episcopis 569/82-es határozatával a Kassai Egyházmegye Magyarországra eső részét – a Rozsnyói és Szatmári Egyházmegye hazai területével együtt – az egri érsekséghez csatolta.³³

ÖSSZEGRZÉS

A Kassai Egyházmegye helyzete nem volt egyedülálló az I. világháborút követően Magyarországon, hiszen a teljes egri, valamint esztergomi érseki tartományt érintették a Magyar Királyság államhatárának módosulásai. Látható, hogy a legfőbb egyházi hatóság megfelelő körültekintéssel igyekezett közigazgatási szinten kezelni a bizonytalan politikai helyzetből fakadó anomáliákat, szem előtt tartva a krisztushívők és az Egyház közjavát. A kérdés végleges konszolidációja jóval a II. világháború lezáródása után történt meg, amikorra kellő nemzetközi garanciák álltak rendelkezésre az egyházi közigazgatás stabil rendezésére, melynek eredménye jelenik meg az 1984. évi szentszéki intézkedésben, valamint a magyar egyházmegyék erre építő, és az azt követő tapasztalatokat figyelembe vevő 1993. május 31-én történt³⁴ újrendezésében.

³² Vö. SZUROMI Sz. A., *Bánk József érsek-püspök kánonjogászai munkája*, in *Jogtörténeti szemle* (2009) 58–60.

³³ Soós I., *A Kassai, Rozsnyói és Szatmári Egyházmegyék magyarországi területei*, in TURÁNYI L. (szerk.), *Magyar katolikus almanach 1984 – Status generalis ecclesiae catholicae in Hungaria anno Domini MCMLXXXIV* (Budapest 1984) 768–769.

³⁴ IOANNES PAULUS II., *Hungarorum gens* (1 mai. 1993): AAS 85 (1993) 871–876; vö. ERDŐ P., *A magyar és európai egyházmegyék alakulása az utóbbi tíz évben*, in *Magyar egyháztörténeti vázlatok. Regnum* 10 (1998) 3–4/269–277.

II. JÁNOS PÁL PÁPA
Üzenet a családoknak

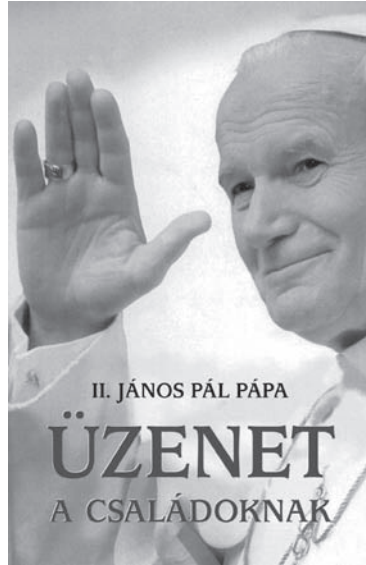
*„Kopogtatok az otthonotok ajtaján,
mert találkozni szeretnék veletek!”*

Ha beengedjük őt, kézen fogja a gyermekeket, s beszél nekik hajdani gyermekkorról. Aztán az édesapához fordul, felhívja figyelmét a felelős atyaságra, s a keresztyén családfő sajátos feladataira. Később az édesanyát szólítja meg: „Hála neked, aki a világra jövő gyermek számára Isten mosolyává leszel, aki első lépéseit irányítod, gondját viseled, míg felnő, és olyan pontot jelentesz további életútján, ahová mindig visszatérhet.” Végül szeretettel hajol le az idősekhez. Szavai nyomán hisszük, s vele együtt mi is valljuk:

„A család az Egyház útja”!

194 oldal, puhafedeles, B/6

Ára: 1500 Ft

POSTAI RENDELÉS:

Szent István Társulat Vevőszolgálati Iroda, 1364 Budapest, Pf. 277.

TELEFON: 318-6957, FAX: 317-0974, E-MAIL: vevoszolgalat@stephanus.hu